

Razvoj informacijske pismenosti na Univerzitetu u Sarajevu

Senada Dizdar
senadadizdar@gmail.com

Lejla Hajdarpašić
lejla.hajdarasic83@gmail.com

Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, BiH
Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo

Sažetak

Savremeno složeno informacijsko okruženje, koje karakterizira kompleksan spoj analognih i digitalnih izvora, zahtijeva da se u visokoškolskom okruženju redefinišu nastavni planovi i programi i prilagode sticanju novih vještina, koje će omogućiti pronalaženje, vrednovanje i efikasno korištenje informacija. Da bi se ostvarili ti ciljevi potrebno je promijeniti obrazovnu praksu, što predstavlja jedan od ključnih problema. Naime, nije potrebno promijeniti samo sadržaj učenja, nego je potrebno uvesti i nove modele učenja, dakle aktivno učenje, koje se temelji na implementaciji informacijske pismenosti u cijeli obrazovni sistem i na sve učesnike u tom procesu. To potvrđuje i implementacija informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini, čiji razvojni put, uz sve probleme koje su prošli svi koji su implementirali informacijsku pismenost u obrazovni sistem, ima i svoje specifičnosti, uslovljene historijskim i političkim problemima koji se odražavaju i na obrazovni sistem. Cilj rada je predstaviti razvoj informacijske pismenosti na Univerzitetu u Sarajevu. Analiza će pokazati koliko se do sada uradilo na provođenju informacijske pismenosti na ovim prostorima i ukazati na dalje korake koje je potrebno napraviti kako bi koncept zaživio kao dio nastavnih kurikuluma.

Ključne riječi:

informacijska pismenost, informatička pismenost, cjeloživotno učenje, Bolonjski proces, visokoškolsko obrazovanje, Univerzitet u Sarajevu, Model prožimanja komponenti

Informacijska pismenost na Univerzitetu u Sarajevu

Početak reforme i provedbe Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu, kao i cjelokupno visokoškolsko obrazovanje u Bosni i Hercegovini, ocijenjeni su, sada već davne 1996. godine, kao sudbonosni događaji koji će umnogome promijeniti dosadašnje univerzitet-ske prakse na području BiH¹. Uz pojam Bolonjski proces javljaju se i pojmovi – novo vrijeme, globalizacijski

i tranzicijski procesi, informacijsko društvo, društvo znanja, harmonizacija akademskog prostora i sl., a polako se probija i pojam informacijska pismenost.

Kada i gdje je prvi put pojam informacijska pismenost upotrijebljen u Bosni i Hercegovini, teško je precizno odrediti, ali je to sigurno bilo nešto kasnije nego što je to bio slučaj sa zaživljavanjem ovog pojma u odnosu na zemlje u okruženju. Istražujući nastanak i implementaciju pojma informacijske pismenosti u Bosni i Hercegovini može se reći da se pojavio u akademskoj zajednici među bibliotekarima, a da je prvu implementaciju u nastavnom programu doživio u okviru Permenentnog obrazovanja koji je organizirala Nacionalna i univerzitet-ska biblioteka Bosne i Hercegovine².

¹ Zajedno sa ostalim univerzitetima u Bosni i Hercegovini, Univerzitet u Sarajevu je 1996. godine pristupio europskim programima podrške reformi visokog obrazovanja. Period je obilježen djelovanjem Univerziteta na saniranju posljedica ratnih razaranja, stvaranju ambijenta za nastavak stabilnog i kontinuiranog razvoja i potpunije uključivanje Univerziteta u savremene europske i svjetske akademske tokove. Polazeći od spoznaje o značaju dostizanja odgovarajućeg mjesta u europskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA), Univerzitet je, kao cjelina, akademske 2005/2006. godine samostalno krenuo – u otežanim uvjetima, bez državnih smjernica i odgovarajuće političke, zakonske i materijalne podrške – u složeni proces reforme prema bolonjskim principima.

² Prema dosadašnjim istraživanjima, pojam informacijska pismenost se prvi put pojavio u časopisu *Bosniaca* u tekstu: Jasna Lipa, „Informacijska pismenost između teorije i prakse; uloga visokoškolskih i specijalnih knjižnica“, *Bosniaca* 11 (2006): 104. Tekst je izvještaj o skupu održanom u Ljubljani 19. 10. 2006. godine. Prvo sustavno obrazovanje iz informacijske

Jedan od ključnih razloga kasne pojave pojma informacijska pismenost u Bosni i Hercegovini svakako je prouzročen i tragičnim dešavanjima u skoroj prošlosti ove države. Konkretno, dok je Kanton Sarajevo, u kojemu je smješten Univerzitet, zbrajao ogromne materijalne ratne štete do sume od 15 milijardi eura, dok se borio da zadrži i sačuva svoje preostale ljudske i materijalne resurse, svjetskom pozornicom su već uveliko vladala društva bazirana na znanju, koja su imala visokorazvijenu tehnologiju i koja su koračala u nove prostore znanosti i progresa, prihvatajući da je za novo vrijeme potrebna i nova vrsta pismenosti – informacijska pismenost.

Tako je, tridesetak godina nakon što je Paul Zurkowski (1974) definirao pojam informacijske pismenosti, on počeo zaživljavati i na Univerzitetu u Sarajevu, te prolaziti sve teškoće sa kojima se susretao i u mnogim razvijenim zemljama, počevši od toga da je smatran sinonimnim pojmom za informatičku pismenost, preko ubjeđivanja njegovih promotora da je pojam informacijska pismenost neadekvatan za akademsku zajednicu (uporedi sa MaryAnne Secker)³, do toga da je to nešto „sumnjivo“ i sigurno „subverzno“ jer se njime promoviraju pojmovi poput globalizacije, harmonizacije akademskog prostora i cjeloživotnog učenja, koji se na deklarativnoj razini prihvataju, ali teško zaživljavaju u praksi.

Ipak, i pored tragične sudbine države Bosne i Hercegovine i straha od novog i drugačijeg, Bolonjski proces nas je jednostavno primorao da o ovom „heretičkom pojmu“ počnemo promišljati u kontekstu njegovog primarnog značenja – nove pismenosti (metakompetencija) i vezati ga za cjeloživotno učenje i provedbu Bolonjskog procesa.

Bolonjski proces usmjeren je na stvaranje zajedničkog europskoga prostora visokog obrazovanja (EHEA, prema engl. European Higher Education Area) u kojemu univerziteti imaju ključnu ulogu, ne samo u znanstvenom istraživanju i podučavanju studenata temeljnim znanjima i vještinama nužnim za zapošljavanje, nego i u cjeloživotnome učenju. Naime, jedan od njegovih

pismenosti zaživilo je 2000. godine u Centru za permanetno obrzovanje bibliotekara pri Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine u Sarajevu. Istina, predmet je u početku nosio naziv *Nove tehnologije*, da bi kasnije prerastao u predmet *Informacijska pismenost*. Više o tome: Amra Rešidbegović, „Informacijsko središte bosanskohercegovačkog visokog obrazovanja NUB BiH“ (rad predstavljen na II Savjetovanju o reformi visokog obrazovanja – primjena Bolonjskih principa na Univerzitetu u Sarajevu, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 11–12. april, 2008).

³ Mary Anne Secker, „A humanistic approach to information literacy training : the programme at the Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation (CSIRO) J. M. Rendel Laboratory, Rockhampton“, *E-Journal of Workplace and Adult learning – UNE* (2001), <http://www.une.edu.au/sat/pdf/CSIROLiteracy.pdf> (preuzeto: 23. 12. 2011).

osnovnih ciljeva je uspostava sistema cjeloživotnog učenja, te se upravo u tome može vidjeti izravna poveznica Bolonjskog procesa s informacijskom pismenošću.

Druga važna poveznica informacijske pismenosti, cjeloživotnog učenja i Bolonjskog procesa zasniva se na nacionalnom kurikulumu, koji jasno postavlja načela, vrijednosti, ciljeve i ishode kojima teži određeni obrazovni sistem.

Nacionalni kvalifikacijski okvir i nacionalni kurikulum dva su elementa koji utječu na izradu studijskih programa. Glavno obilježje nacionalnog kurikuluma je kompetencijski pristup visokom obrazovanju. Postoji više podjela kompetencija, a među najvažnije strateške dokumente kojima je definiran pojam kompetencija je projekt „Tuning Educational Structures in Europe“⁴, u kojem su detaljno razrađeni neki od najvažnijih ciljeva Bolonjske deklaracije. Tu su definirane i kompetencije koje se stiču učenjem, a dijele se na generičke i specifične. U generičke kompetencije ubraja se, među ostalima, sposobnost upravljanja informacijama, odnosno sposobnost pronalaženja i analize informacija iz različitih izvora. To znači da studente treba poticati na znanstveni rad, ugrađivati im vještine za cjeloživotno obrazovanje, te ih učiniti odgovornim za učenje i obnavljanje znanja. Na taj način dolazimo do pojma informacijske pismenosti, kao preduvjeta za samostalno i kritičko učenje, gdje se biblioteka pojavljuje kao neizostavno mjesto njegove implementacije.

Uloga biblioteke u Bolonjskom procesu

Uz implementaciju Bolonjskog procesa na Univerzitetu u Sarajevu uporedo se dešavao i drugi važan proces. Riječ je o procesu preobražaja svih državnih obrazovnih i privrednih subjekata koji učestvuju u izgradnji civilnog društva u Bosni i Hercegovini, u kojemu se razmatra utjecaj i primjena informacijsko komunikacijskih tehnologija u tim sektorima.

Jedan od dokumenata koji se bave ovom problematikom je radni materijal pod nazivom „Milenijski razvojni ciljevi i informaciono društvo“, namijenjen za diskusiju na Konferenciji Foruma za informacione i komunikacione tehnologije (ICT Forum), održane 2003. godine u Sarajevu pod pokroviteljstvom Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP)⁵. Publikacija se sastoji od

⁴ *Tuning Educational Structures in Europe*, <http://www.thematicnetworkdietetics.eu/publicitem.m?key=everyone&pgid=1649&trail=/everyone/3047/1649> (preuzeto 29. 3. 2014).

⁵ *Milenijski razvojni ciljevi i informaciono društvo: konferencijski materijal* (Sarajevo: UNDP Bosna i Hercegovina, 2003).

četiri velike tematske cjeline u kojima se razmatra utjecaj ITC na zaštitu okoline, zdravlja, ekonomije i edukacijskog procesa i uređuju je eksperti iz datih oblasti, među kojima je bio i profesor bibliotekarstva sa Filozofskog fakulteta u Sarajevu, prof. dr. Kemal Bakaršić, te magistrica Neda Ćukac, tadašnja voditeljica Matične službe u Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci Bosne i Hercegovine. To je osobitno važno jer se tada, po prvi put u strateškim dokumentima razvoja informacionog sistema u BiH, javljaju eksperti za ovu oblast.

Njihov pečat osobito se osjeća u trećem poglavlju publikacije naslovljenom „Informacione i komunikacione tehnologije i edukacioni procesi“, u kojemu se navodi da je potrebno redefiniirati tradicionalnu ulogu biblioteke, kako bi ona doprinijela razvoju efektivnog i efikasnog edukacijskog sistema. Prema toj viziji nekog budućeg željenog stanja, biblioteke bi trebalo da budu mjesto razvoja i implementacije savremenih tehnologija, te bi trebalo da podržavaju sljedeće:

- razvoj projekata učenja na daljinu (Distance Learning);
- razvoj ciljanih projekata informatičke pismenosti (Information Literacy);
- pružanje računarski posredovanih usluga – Internet bibliotekarstvo (nove usluge koje se razvijaju u sklopu referalne djelatnosti biblioteka);
- razvoj i korištenje kompleksnih tekstualnih baza podataka koje se nalaze na moćnim bibliotekskim servisima, u pravilu univerzitetskih biblioteka;
- razvoj kontaktnih tačaka navigacije znanja ili akademskih mreža.

Upravo se tada, u zvaničnim dokumentima za uređenje obrazovnog sistema u Bosni i Hercegovini, prvi put koristi pojam Information Literacy, ali preveden kao informatička pismenost, mada cijeli dokument upućuje na to da ovaj pojam ne obuhvata samo tehnološki aspekt, nego razumijevanje koncepta vezanog uz prikupljanje, vrednovanje i korištenje informacija⁶.

Potrebu za radikalnim promjenama u tadašnjoj bosanskohercegovačkoj akademskoj sredini potvrdio je i UNESCO-v izvještaj iz 2005. godine u kojemu se bosanskohercegovačkim vlastima ukazuje na nedopustivo

zanemarivanje ove oblasti ljudske djelatnosti i predlaže „mapa puta“ izgradnje naučnog i tehnološkog razvoja Bosne i Hercegovine sa tri opća srednjoročna cilja za period do 2015. godine: obuka nove generacije bosanskohercegovačkih naučnika (na ovdašnjim i stranim univerzitetima), razvoj mreže istraživačkih infrastrukture u zemlji (eksperimentalna oprema, kompjuteri, informatičke mreže, biblioteke u skladu sa međunarodnim standardima), te ponovno ulaganje u industrijsko istraživanje u ograničenom broju sektora.

Kao najvitalnija snaga kojom je moguće postizati promjene pokazuju se informaciono-komunikacijske tehnologije, ali za njihovu primjenu u nastavi nužno je obrazovati nastavni kadar i osloniti se na saradnike, među kojima su biblioteke prepoznate kao „mjesto razvoja i/ili implementacije savremenih informacijskih tehnologija“⁷.

Shvativši da je neophodno izvršiti promjene i napraviti rekapitulaciju učinjenog, na Univerzitetu u Sarajevu je, 23. i 24. februara 2007. godine, organizirano prvo Savjetovanje o reformi visokog obrazovanja i primjeni Bolonjskog procesa. Kroz sadržaj Savjetovanja i način na koji je organiziran skup moguće je iščitati promjenu odnosa prema bibliotekama. Nakon plenarnih referata u kojima su obrađene teme vezane za Univerzitet u cjelini, radilo se po grupacijama (društvene, tehničke, umjetničke, humanističke i biomedicinske nauke), a kao posebna grupa radila je Radna grupa biblioteke, čime se po prvi put na Univerzitetu u Sarajevu potcrtala važnost i uloga biblioteke u implementaciji Bolonjskog procesa.

Time je u akademski prostor Univerziteta u Sarajevu otvoren put za uvođenje pojma informacijska pismenost. Već na drugom savjetovanju pod nazivom „Savjetovanje o reformi visokog obrazovanja – primjena Bolonjskih principa na Univerzitetu u Sarajevu“, održanom 11. i 12. 4. 2008. godine, među plenarne referate uvršten je i referat Senade Dizdar „Informacijska pismenost i cjeloživotno učenje“. Nakon toga je i pojam informacijska pismenost polako krenuo osvajati svoj prostor na Univerzitetu, osnažen novim radovima, pristalicama i projektima.

Među prvima koji su shvatili važnost informacijske pismenosti kao generičke kompetencije vezane uz cjeloživotno učenje bili su profesori sa Odsjeka za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Iz saradnje Odsjeka za pedagogiju te Odsjeka za komparativnu književnost i

⁶ Milenijski razvojni ciljevi i informaciono društvo: konferencijski materijal (Sarajevo: UNDP Bosna i Hercegovina, 2003), u poglavlju „Informacijsko komunikacijske tehnologije i edukacijski procesi“ u dijelu 3.5 „IKT i bibliotekarstvo“ u kome se govori o viziji budućeg stanja biblioteka kao mjesta razvoja i/ili implementacije savremenih tehnologija, izriječno je navedeno: „Ciljani projekti razvoja informatičke pismenosti (Information Literacy)“.

⁷ Ismet Ovčina i Nevenka Hajdarević, „Naučnoistraživački rad u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na značaj i ulogu univerzitetskih biblioteka“ (rad predstavljen na Stanje bibliotekarstva u visokom školstvu regije, Maribor, Slovenija, 29. i 30. novembra 2006. (radni materijal)).

bibliotekarstvo proizašli su zajednički projekti i aktivnosti na promoviranju informacijske pismenosti⁸. Urađeni su znanstveni radovi i projekti, a informacijska pismenost se počela predavati u okviru različitih nastavnih programa. Tako je u okviru projekta „Pedagoško obrazovanje nastavnika“ organiziran i modul informacijske pismenosti u akademskim godinama 2012. i 2013, koji su vodili predavači sa katedre za bibliotekarstvo⁹. Uz to, na prvoj godini studija prvog ciklusa Odsjeka za pedagogiju, u okviru predmeta *Uvod u informatiku i Informatika u pedagogiji*, predaje se i informacijska pismenost, pri čemu se kao veliki napredak smatra činjenica da te predmete vodi profesor sa Katedre za bibliotekarstvo.

Ovdje treba navesti još jedan izuzetan primjer uvođenja informacijske pismenosti u nastavne planove. Riječ je o Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu, gdje je još od 2005. godine u realizaciji predmeta koji se tiču metodologije izrade znanstvenog rada uključena voditeljica biblioteke ovoga Fakulteta, mr. sc. Beba Ešrefa Rašidović. Njena uloga kao predavača i saradnika u nastavi osobito je ojačana promjenom nastavnih planova 2007. godine, kad su napravljeni značajni pomaci u integriranju informacijske pismenosti u nastavni proces u prvom i u drugom ciklusu studija, i na postdiplomskom studiju¹⁰.

Iskustva koja su sticana u izvođenju nastave, radionica i projekata svoju podlogu imaju u znanstvenim

istraživanjima provedenim u cilju afirmacije i implementacije informacijske pismenosti na Univerzitetu u Sarajevu.

Razvoj vlastitog modela za sprovođenje informacijske pismenosti

Važnost potrebe za razvijanjem informacijske pismenosti ubrzo su prepoznali studenti i bibliotekari, te su tako počeli nastajati prvi znanstveni radovi u ovoj oblasti. Oni su se temeljili na proučavanju relevantnih međunarodnih preporuka i modela za provođenje informacijske pismenosti¹¹.

Ubrzo se, međutim, uvidjelo da, kako to navode autorice Lasić-Lazić, Špiranec i Banek Zorica u radu „Standardizacija u području informacijske pismenosti: između iluzije i potrebe“¹², da ovi standardi previše pojednostavljaju složeni proces implementiranja informacijske pismenosti, odnosno da je misaone procese višeg reda, poput interpretacije ili kritičkog mišljenja, nemoguće ispitati jednostavnim testovima, a da standardizacija teži ka uspostavi pojednostavljenih mjernih skala. Osnovna zamjerka je, ipak, to što su načinjeni prema američkim ili standardima primjenljivim u razvijenim zemljama, te ih nije moguće uvijek prilagoditi lokalnim potrebama koje imaju specifičnu historiju, društveni i zakonodavni kontekst.

Tragom toga, i na Univerzitetu u Sarajevu, u magistarskoj radnji Bebe Ešrefe Rašidović „Informacijska pismenost i visokoškolske biblioteke – edukacija korisnika. Model Univerziteta u Sarajevu“ razvijen je model provođenja informacijske pismenosti, imenovan kao „Model prožimanja komponenti“, za koji vjerujemo da je primjeren našoj akademskoj zajednici¹³.

Ovom je modelu imanentan proces i horizontalne i vertikalne povezanosti elemenata, koji su neodvojivi jedni od drugih. Sastoji se od četiri glavne komponente:

⁸ O tome svjedoče zajednički realizirani projekt *Školske biblioteke u službi razvoja demokratskog društva putem jačanja informacijske pismenosti i cjeloživotnog učenja* koji su vodile prof. dr. Adila Pašalić Kreso, akademikinja, ispred Odsjeka za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, te prof. dr. Senada Dizdar ispred Odsjeka za komparativnu književnost i bibliotekarstvo Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu tokom 2013. godine, a uz finansijsku podršku Ambasade Sjedinjenih Američkih Država u BiH. Više o projektu *Školske biblioteke u službi razvoja demokratskog društva putem jačanja informacijske pismenosti i cjeloživotnog učenja* na: <http://www.ipzb.ba/> Pored pomenutog projekta i projekt *Obrazovanje srednjoškolskih bibliotekara za društvo znanja u Kantonu Sarajevo*, koji je ispred NVO „Kod 21“ tokom 2013. godine vodila prof. dr. Senada Dizdar, realiziran je u saradnji sa Odsjekom za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu.

⁹ Više o tome: Emina Dedić Bukvić i Lejla Hajdarpašić, „Informacijska pismenost: sadržaj programa obrazovanja nastavnika/ca“, *Obrazovanje odraslih: Časopis za obrazovanje odraslih i kulturu* 1 (2013): 79–89, Lejla Hajdarpašić i Mirjana Mavrak, „Informacijska pismenost i pedagoško obrazovanje nastavnika“ (rad predstavljen na VI Savjetovanju o reformi visokog obrazovanja. Kontinuitet reforme visokog obrazovanja, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 13–14. april, 2012).

¹⁰ Na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije 2007. godine je uveden izborni predmet *Bibliotečko-informacijske baze* u okviru koga se predaje informacijska pismenost. To je isprva bio izborni predmet za dva od tri odsjeka Fakulteta koji se realizirao u četvrtom semestru u trajanju od 45 sati predavanja i vježbi donoseći studentima/cama ukupno 3 ECTS kredita. Od februara 2011. godine predaje se i na trećem odsjeku, te je tako postao izborni predmet za sve odsjeke Fakulteta. Predmet se realizira i na dva postdiplomska studija (znanstveni postdiplomski), započeta marta 2009. godine (*Aplikativna kriminalistika i Međunarodna sigurnost*), opet u okviru modula *Metodologija*, a u trajanju od 8 sati.

¹¹ Prvi metamodeli, koji možda nisu nastali sa specifičnom relacijom prema informacijskoj pismenosti, ali su prepoznati kao valjano uporište za njeno tumačenje (npr. Model pretraživanja C.C. Kuhlthau-a, Model prikupljanja bobica M Bates-a, Relacijski model C. Bruce-a). Drugi, kontekstualni modeli, koji predstavljaju polazište za utemeljenje informacijske pismenosti, a istovremeno referiraju na određeni kontekst i okruženje u kojemu nastaju (kao što je model pod nazivom Šest velikih vještina, SCONUL model, TFPL model informacijskog opismenjanja na radnom mjestu).

¹² Jadranka Lasić-Lazić i dr., „Standardizacija u području informacijske pismenosti: između iluzije i potrebe“ (rad predstavljen na Međunarodnoj naučnoj konferenciji *Standardizacija i kvaliteta bibliotekskih usluga*, Novi Sad, Srbija, 4–5. novembra 2010).

¹³ B. E. Rašidović „Informacijska pismenost i visokoškolske biblioteke – edukacija korisnika. Model Univerziteta u Sarajevu“ (magistarska teza, Filozofski fakultet, 2011).

1. Komponenta sadržaja
2. Komponenta vještina
3. Komponenta vrednovanja
4. Komponenta odgoja

Po sadržaju, odnosno po onome šta poučava, model je kombinacija elemenata *concept based* pristupa i elemenata *tool based* pristupa, što znači da se u isto vrijeme odnosi i na koncepte i na izvore i alate.

Uključivanje informacijske pismenosti u nastavne planove i programe Univerziteta u Sarajevu još nema velikog odjeka, jer se uglavnom promovira u okviru drugih predmeta, o čemu svjedoče i rezultati ankete provedene na ovom Univerzitetu.

Informacijska pismenost u kurikulumima Univerziteta u Sarajevu

I pored toga što je već bjelodano jasno da je informacijsku pismenost neophodno uvesti u nastavne programe, taj zadatak nije moguće brzo i jednostavno riješiti. U cilju unapređenja kvaliteta obrazovanja u tom smislu, Univerzitet je u januaru 2011. godine svim članicama (tada su ga sačinjavale 23 članice i 3 pridružene članice) uputio upitnik koji je, između ostalih, sadržavao i pitanje o informacijskoj pismenosti:

Da li se i u kojem nastavnom predmetu izučava informacijska pismenost i/ili se u okviru redovne nastave održavaju predavanja koja se odnose na informacijsku pismenost (citiranje, etično korištenje informacija, koraci pretraživanja web-stranica, pretraživanje baza podataka, evaluacija elektronskih izvora informacija, pisanje naučnih, diplomskih, seminarskih i sličnih radova itd).

Ovim su se pitanjem, dakle, htjeli prikupiti pouzdani podaci o izučavanju informacijske pismenosti na fakultetima/akademijama Univerziteta u Sarajevu, to jest, ukoliko se informacijska pismenost podučava, podaci o:

- angažmanu informacijskih stručnjaka u realizaciji predmeta ili njegovih pojedinih sadržaja,
- statusu predmeta (izborni ili obavezni),
- ciklusu na kojem se predmet realizira (I ili II ciklus),
- predmetu u okviru kojeg se izučavaju pojedini sadržaji informacijske pismenosti (ako se izvodi u okviru redovne nastave).

Analiza ponuđenih odgovora otkrila je da se sadržaji informacijske pismenosti tematiziraju: u okviru predmeta *Metodologija naučno-istraživačkog rada* ($f=11$),

u okviru predmeta *Informatika* ($f=7$), u okviru redovne nastave ($f=5$), a samo je jedna visokoškolska institucija nastavnim planom i programom predvidjela izučavanje informacijske pismenosti kao posebnog predmeta (izbornog, na I ciklusu studija), u čijoj je realizaciji angažiran informacijski stručnjak.

Informacijska pismenost je koncept koji se može sagledavati sa širokog dijapazona aspekata i inkluzija nekih njegovih sadržaja u predmete poput *Metodologije naučno-istraživačkog rada* nije upitna, izuzevši činjenicu da se ti predmeti uglavnom realiziraju na II ciklusu studija, ostavljajući time BA studente uskraćenima za ovu neprijeporno važnu problematiku. S druge strane, i uključivanje sadržaja informacijske pismenosti u noseći predmet *Informatika*, zahtijeva pažljivo osmišljavanje pojedinih nastavnih jedinica, kako bi, između ostalog, informacijska pismenost bila dovedena u jasan kontrast sa informatičkom pismenošću¹⁴.

Na tragu kvalitativne analize upitnika, u studiji se u vezi sa implementacijom sadržaja informacijske pismenosti u nastavne planove i programe visokoškolskih institucija akcentira da je s ciljem ravnopravnog omogućavanja sticanja i cjelovitog razvijanja meta-kompetencija neophodnih za cjeloživotno učenje, poželjna inkluzija predmeta *Informacijska pismenost* već na I ciklusu studija, te da uključivanje novog sadržaja mora odgovoriti na kompleksan skup pitanja:

- kakav će biti status predmeta – izborni ili obavezni?
- ko će biti angažiran na izvođenju nastave?
- u kojem će se semestru / semestrima izvoditi?
- kakva će biti struktura predmeta? (informacijska pismenost je koncept koji je ovisan o kontekstu, pitanje kome je namjenjen pojedini program informacijske pismenosti određuje i kako će se isti realizirati, to jest kojim sadržajima popunjavati) i slično.¹⁵

Ponukan rezultatima i zaključcima provedene analize, Univerzitet u Sarajevu je u nadolazećem periodu aktivno djelovao na promociji i unapređenju informacijske pismenosti. O tome svjedoči, između ostalog, paženo učešće Univerziteta u TEMPUS projektu „Razvoj informacijske pismenosti za cjeloživotno učenje i

¹⁴ Lejla Hajdarpašić i dr. „Informacijska pismenost i fakulteti/akademije Univerziteta u Sarajevu“ (rad predstavljen na IX Međunarodnoj naučnoj konferenciji bibliotekara „Juni na Uni“: Informacijska pismenost – cjeloživotno učenje, Bihać, Bosna i Hercegovina, 7–9. juni, 2012).

¹⁵ Lejla Hajdarpašić i dr. „Informacijska pismenost i fakulteti/akademije Univerziteta u Sarajevu“ (rad predstavljen na IX Međunarodnoj naučnoj konferenciji bibliotekara „Juni na Uni“: Informacijska pismenost – cjeloživotno učenje, Bihać, Bosna i Hercegovina, 7–9. juni, 2012).

ekonomiju zasnovanu na znanju u zemljama Zapadnog Balkana¹⁶ u okviru kojeg su se tokom 2012. i 2013. godine objavile brojne smjernice za implementaciju informacijske pismenosti: *Smjernice za planiranje programa informacijske pismenosti na institucijama Zapadnog Balkana*, *Integriranje informacijske pismenosti u akademske planove i programe univerziteta u zemljama Zapadnog Balkana*, *Definiranje harmoniziranih sadržaja programa informacijske pismenosti*, *Metodologija za podučavanje informacijske pismenosti* kao i priručnik *Informacijska pismenost: smjernice za razvoj inovativnih mrežnih modula* autorica S. Dizdar, L. Turčilo, B. E. Rašidović i L. Hajdarpašić¹⁷. Pomenuti dokumenti svjedoče o proaktivnom djelovanju Univerziteta u Sarajevu na promociji i unapređenju koncepta informacijske pismenosti u bosanskohercegovačkoj

akademske zajednici i imaju se prepoznati kao važne pretpostavke aktivnosti koje su usmjerene ka revidiranju postojećih kurikuluma, odnosno stvarnoj integraciji sadržaja informacijske pismenosti u nastavne planove i programe fakulteta / akademija na Univerzitetu u Sarajevu a koje se očekuju u nadolazećem periodu. Budući pomenutu integraciju determinira osvještenost akademske zajednice o ulozi i značaju informacijskih stručnjaka u realizaciji programa informacijske pismenosti, spremnost rukovodstvenih struktura Univerziteta da podrže revidiranje nastavnih planova i programa, i jednako tako educiranost bibliotekara te nastavnika/saradnika i tome sl. tek se kroz zajedničke napore i saradnju može nositi sa tehničkim i drugim preprekama implementacije novih programa. U tom kontekstu, treba prepoznati da bi, recimo, prikazani *Model prožimanja komponenti*, a koji je jedini model struktuiran s ciljem da udovolji specifičnim potrebama izučavanja informacijske pismenosti u bosanskohercegovačkoj akademskoj zajednici, trebalo postati osnova za izradu jedinstvenog kurikuluma za predmet *Informacijska pismenost* koji bi bio standardiziran i provodio se na svim fakultetima/akademijama kao jedinstven program.

¹⁶ Više o projektu „Razvoj informacijske pismenosti za cjeloživotno učenje i ekonomiju zasnovanu na znanju u zemljama Zapadnog Balkana“ na: <http://www.ringidea.org/>

¹⁷ Čaklovića Faruk, ur. *Smjernice za planiranje programa informacijske pismenosti na institucijama Zapadnog Balkana* (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2012), Čaklovića Faruk, ur. *Integriranje informacijske pismenosti u akademske planove i programe univerziteta u zemljama Zapadnog Balkana* (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2012), Čaklovića Faruk, ur. *Definiranje harmoniziranih sadržaja programa informacijske pismenosti* (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2012), Senada Dizdar i dr., *Informacijska pismenost: smjernice za razvoj inovativnih mrežnih modula* (Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2012)

Literatura:

1. Čaklovića Faruk, ur. *Integriranje informacijske pismenosti u akademske planove i programe univerziteta u zemljama Zapadnog Balkana*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2012.
2. Čaklovića Faruk, ur. *Definiranje harmoniziranih sadržaja programa informacijske pismenosti*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2012.
3. Čaklovića Faruk, ur. *Smjernice za planiranje programa informacijske pismenosti na institucijama Zapadnog Balkana*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2012.
4. Dedić Bukvić, Emina i Lejla Hajdarpašić. „Informacijska pismenost: sadržaj programa obrazovanja nastavnika/ca“. *Obrazovanje odraslih: Časopis za obrazovanje odraslih i kulturu* 1 (2013): 79–89.
5. Dizdar, Senada. „Informacijska pismenost i cjeloživotno učenje“. Rad predstavljen na II savjetovanju visokog obrazovanja – primjena Bolonjskih principa na Univerzitetu u Sarajevu, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 11–12. april 2008.
6. Dizdar, Senada, Lejla Turčilo, Beba Ešrefa Rašidović i Lejla Hajdarpašić. *Informacijska pismenost: smjernice za razvoj inovativnih mrežnih modula*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, 2012.
7. Hajdarpašić, Lejla i Mirjana Mavrak. „Informacijska pismenost i pedagoško obrazovanje nastavnika“. Rad predstavljen na VI Savjetovanju o reformi visokog obrazovanja. Kontinuitet reforme visokog obrazovanja, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 13–14. april, 2012.
8. Hajdarpašić, Lejla. „Program informacijske pismenosti u visokoškolskim bibliotekama“. Rad predstavljen na X Međunarodnoj naučnoj konferenciji bibliotekara „Juni na Uni“: Informacijska pismenost u regionu. Cjeloživotno učenje, Bihać, Bosna i Hercegovina, 13–15. juni 2013.
9. Hajdarpašić, Lejla, Fuada Muslić i Jasmina Isović. „Informacijska pismenost i fakulteti / akademije Univerziteta u Sarajevu“. Rad predstavljen na IX Međunarodnoj naučnoj konferenciji bibliotekara „Juni na Uni“: Informacijska pismenost – cjeloživotno učenje, Bihać, Bosna i Hercegovina, 7–9. juni, 2012.

10. Lasić-Lazić, Jadranka, Sonja Špiranec i Mihaela Banek Zorica. „Standardizacija u području informacijske pismenosti: između iluzije i potrebe“. Rad predstavljen na Međunarodnoj naučnoj konferenciji Standardizacija i kvalitet bibliotečkih usluga, Novi Sad, Srbija, 4–5. novembra 2010.
11. Lipa, Jasna. „Informacijska pismenost između teorije i prakse; uloga visokoškolskih i specijalnih knjižnica“. *Bosniaca* 11 (2006): 104.
12. *Milenijski razvojni ciljevi i informaciono društvo: konferencijski materijal*. Sarajevo: UNDP Bosna i Hercegovina, 2003.
13. Ovcina, Ismet i Nevenka Hajdarević. „Naučnoistraživački rad u Bosni i Hercegovini s posebnim osvrtom na značaj i ulogu univerzitetskih biblioteka“. Rad predstavljen na Stanje bibliotekarstva u visokom školstvu regije, Maribor, Slovenija, 29. i 30. novembar 2006 (radni materijal).
14. Rašidović, Beba. Ešrefa. „Informacijska pismenost i visokoškolske biblioteke – edukacija korisnika. Model Univerziteta u Sarajevu“. Magistarska teza, Filozofski fakultet, 2011.
15. Rešidbegović, Amra. „Informacijsko središte bosanskohercegovačkog visokog obrazovanja NUB BiH“. Rad predstavljen na II savjetovanju visokog obrazovanja – primjena Bolonjskih principa na Univerzitetu u Sarajevu, Sarajevo, Bosna i Hercegovina, 11–12. april 2008.
16. Secker, MaryAnne. "A humanistic approach to information literacy training : the programme at the Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation (CSIRO) J. M. Rendel Laboratory, Rockhampton". *E-Journal of Workplace and Adult learning – UNE* (2001). <http://www.une.edu.au/sat/pdf/CSIROLiteracy.pdf> (preuzeto: 23. 12. 2011).
17. *Tuning Educational Structures in Europe*. <http://www.thematicnetworkdietetics.eu/publicitem.m?key=everyone&pgid=1649&trail=/everyone/3047/1649> (preuzeto 29. 3. 2014).

The Development of Information Literacy at the University of Sarajevo

Summary

The contemporary complex information environment, characterized by combination of analogue and digital sources, requires the higher education institutions to redefine their curriculums and adapt them to the acquisition of new skills that will enable individuals to find, evaluate and use information in an effective way. In order to achieve the mentioned qualities, it is necessary to change the existing educational practice. This is one of the key issues since it is not enough to simply change the content of learning - it is essential to introduce the new models of learning, i. e., active learning based on the introduction of information literacy into the entire educational system, which would involve all the participants in the process. This could be confirmed on the example of implementation of information literacy in Bosnia and Herzegovina, whose developmental path, along with the difficulties that all those who have introduced information literacy into its educational system had undergone, has also its own specifics caused by historical and political issues that are reflected in the educational system of this country. In this regard, the aim of this paper is to present the development of information literacy at the University of Sarajevo, that is, to provide overview and analysis of the selected activities realised with the aim of introducing, promoting and improving information literacy at this University. By explaining the circumstances in which the concept of information literacy in Bosnia and Herzegovina academic community has come to life a little later than in the neighbouring countries, and by stressing the importance of designing the information literacy models that acknowledge the specific traditions and practices of its higher education institutions, this paper, among other things, deals with the Model of Pervading Components, created with the aim to meet the specific needs of the Bosnia and Herzegovina higher education environment. The paper also presents results of the research conducted by the University of Sarajevo in the framework of the project *Developing Information Literacy for Lifelong Learning and Knowledge Economy in the Western Balkan Countries*. The analysis will show how much has been achieved in the implementation of information literacy and will discover further steps that need to be done in order to bring the concept as a part of the teaching curriculum.

Keywords:

information literacy, informatics literacy, lifelong learning, Bologna Process, higher education, University of Sarajevo, Model of Pervading Components

Примљено: 4. марта 2014.
Исправке рукописа: 27. марта 2014.
Прихваћено за објављивање: 5. априла 2014.